

Regeringens proposition

1975/76: 172

om vissa pensionsfrågor

beslutad den 18 mars 1976.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag ur regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar:

OLOF PALME

KJELL-OLOF FELDT

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att riksdagen godkänner riktlinjer för överföring av viss personal med personlig statlig pensionsrätt till pensionering som administreras av kommunerna och landstingen.

Vidare läggs fram förslag om ändrade pensionsbestämmelser dels för vissa tjänstemän, tillsatta med förordnande för bestämd tid, dels för teaterchefer.

Förslag läggs också fram om ordnande av pensionering för personal vid musikteatern i Umeå och om upphävande av vissa inskränkningar i rätten att uppbära livränta enligt äldre pensionsbestämmelser.

FINANSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1976-03-18

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Andersson, Johansson, Holmqvist, Aspling, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Feldt, Zachrisson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson

Föredragande: statsrådet Feldt

Proposition om vissa pensionsfrågor

I Överföring av viss personal med personlig statlig pensionsrätt till pensionering administrerad av kommuner och landsting

Staten har sedan gammalt medverkat till pensioneringen av arbetstagare inom vissa kommunala verksamhetsområden — främst delar av undervisningsväsendet, sjukvården och socialvården — som är av väsentlig betydelse för det allmänna. Pensioneringen sker med tillämpning av statliga tjänstepensionsbestämmelser och administreras av statens personalpensionsverk.

Arbetstagare inom dessa verksamhetsområden anslöts till den statliga tjänstepensioneringen när det inte fanns någon enhetlig och fast organiserad tjänstepensionering för de kommunalt anställda. Primärkommunerna och landstingskommunerna (kommunerna) bidrog genom avgiftsbetalning till pensionskostnaderna för vissa grupper arbetstagare.

Sedan kommunal tjänstepensionering av i huvudsak samma innehåll som den statliga hade genomförts mer allmänt, kom pensionsfrågan för de berörda arbetstagarna i ett nytt läge. Härtill medverkade också att det efter den allmänna pensioneringens utbyggnad blev allt svårare att fördela pensionskostnaderna planentligt mellan stat och kommun för de arbetstagargrupper som kommunerna betalade pensionsavgifter för.

År 1959 tillsattes en kommitté — SPA-utredningen — med uppgift att utreda bl. a. i vilken omfattning statlig tjänstepensionering borde förekomma för kommunala arbetstagare och hur en sådan pensionering borde finansieras. Utredningen lämnade i december 1962 ett betänkande med förslag till nya grunder för statlig pensionering av vissa icke-statliga arbetstagare.

Förslagen var i sak grundade på en överenskommelse mellan företrädare för staten och för berörda kommunförbund. Överenskommelsen innebar i korthet följande.

Sådana anställda hos primärkommuner och landsting, som vid något tillfälle under tiden den 30 juni 1963—den 30 juni 1964 var anslutna till statens pensionering eller kunde anslutas dit, fördelades i två kategorier, en med statliga avlöningsbestämmelser och en med kommunalt bestämda avlöningsvillkor.

Den första kategorin (*kategori I*) skulle också i fortsättningen tillhöra området för den statliga tjänstepensioneringen. Kommunerna skulle här inte behöva bidra till pensionskostnaderna.

Den andra kategorin (*kategori II*) skulle däremot i fortsättningen tillhöra området för den kommunala tjänstepensioneringen. Statsbidrag till pensionskostnaderna skulle inte utgå. Emellertid skulle de arbetstagare som redan var SPR-anslutna tillförsäkras "personlig" statlig pensionsrätt. Övergången till den kommunala pensioneringen skulle ske successivt, *antingen* i mån av nyrekrytering av tjänster som hörde till denna kategori *eller* i mån av den enskilde arbetstagarens övergång till anställning som den statliga pensionsmyndigheten fann vara av sådant slag att den inte hade kunnat medföra statlig tjänstepensionsrätt enligt de bestämmelser som gällde den 30 juni 1963. Samtidigt skulle kommunerna befrias från att i fortsättningen betala avgifter för de arbetstagare som omfattades av personlig pensionsrätt.

Överenskommelsen har godkänts av berörda statliga och kommunala organ (jfr prop. 1963: 92, SU 82, rskr 197).

Om kommunala arbetstagare med personlig pensionsrätt skall höra till det statliga eller det kommunala pensionsområdet är en fråga som har övervägts på nytt i en arbetsgrupp med företrädare för staten och för kommunförbunden.

Arbetsgruppen har enats om att i huvudsak följande riktlinjer bör gälla när frågan om de kommunalanställda arbetstagarna med personlig statlig tjänstepensionsrätt skall behandlas.

1. Arbetstagare med personlig statlig pensionsrätt förs den 1 juli 1976 över till pensionering som administreras av kommunerna. I samband härmed upphör den personliga statliga tjänstepensionsrätten.

2. Staten svarar för kostnaderna för vad kommunerna betalar ut i pension eller livränta till de berörda arbetstagarna och deras efterlevande. Detta gäller också arbetstagare som vid avgång har kommunal anställning utanför den personliga statliga tjänstepensionsrättens område.

3. Kommunerna bekostar förmån på grund av avtalsgruppsjukförsäkring (AGS-KL) som kan komma att utgå i stället för statlig sjukpension fram till pensionsåldern.

Arbetsgruppen har förutsatt att riktlinjerna skall godkännas av regeringen, riksdagen och kommunförbunden.

Föredraganden

Pensioneringen för kommunala arbetstagare med statlig pensionsrätt lades om i början av 1960-talet. Bidragande orsaker till denna reform var att kommunala pensioneringsalternativ hade tillkommit och att det hade blivit allt svårare att fördela kostnaderna för pensioneringen mellan staten och kommunerna.

Omläggningen genomfördes på så sätt att arbetstagarna delades upp mellan det statliga och de kommunala pensionsområdena. Härvid var grundtanken att personal med kommunalt reglerade löner skulle hänföras till kommunal pensionering, medan övrig berörd personal skulle vara kvar inom det statliga pensionsområdet utan att kommunerna behövde bidra till pensionskostnaderna.

Den eftersträlvade kostnadsfördelningen mellan stat och kommuner uppnåddes alltså genom en uppdelning av personalgrupper i stället för, som tidigare, av pensionskostnader för vissa grupper.

Omläggningen förenades med långtgående övergångsanordningar som gav statlig pensionering åt de personer med kommunalt reglerade löner som var anställda när pensioneringen lades om. Också denna pensionering grundad på personlig pensionsrätt blev avgiftsfri. De berörda arbetstagarna skulle under sin återstående aktiva tid höra till det statliga pensionsområdet om de innehade tjänster som denna pensionering omfattade vid 1960-talets början.

Minimiåldern för de kommunalanställda som tillerkändes personlig statlig pensionsrätt var vid omläggningen omkring 20 år och är nu alltså omkring 35. Antalet kvarvarande personer med sådan pensionsrätt utgör f. n. ungefär 15 000 men minskar genom årlig pensionering med ungefär 600. Ändrar man inte övergångsanordningarna, måste de tillämpas ända tills de förlorar sin aktualitet någon gång i början av 2000-talet.

Som kunde förutses redan vid omläggningen ökar svårigheterna att administrera övergångsanordningarna. Detta hänger samman främst med att de berörda verksamhetsområdena undan för undan organiseras om och med att anställningsförhållandena efter hand ändras. Det blir därför allt vanskeligare att avgöra om en arbetstagare är hänförlig till övergångskategorierna eller inte, eftersom dessa kategorier är definierade med hänsyn till förhållandena i början av 1960-talet. Ju längre tid som förflyter, desto svårare blir det att bestämma motsvarigheterna till dessa förhållanden. Tillämpningssvårigheterna gör sig gällande både hos den statliga pensionsmyndigheten och inom administrationen hos kommunala huvudmän och pensionsmyndigheter.

Gränsdragningsproblemen medför alltså åtskilligt arbete. Detta syftar dessutom bara till att upprätthålla en viss fördelning av de ganska speciella och successivt minskande kostnaderna mellan skilda offentliga verksamhetsområden. Att olika pensionsvillkor — statliga resp. kommunala — gäller för arbetstagare som tillhör samma personalkategori

har vidare kommit att betraktas som allt mindre rationellt både av personalen och av arbetsgivaren.

Under intryck av dessa förhållanden har företrädare för staten och kommunförbunden nu haft överläggningar som syftat till att förenkla övergångsanordningarna. De har härvid enats om att de personer som har personlig statlig pensionsrätt på grund av kommunal anställning bör föras över till de kommunala pensionsområdena.

Det är förutsatt att de ekonomiska förhållandena för staten och kommunerna i princip inte skall ändras genom överföringen. I enlighet härmed har man utgått från att staten alltså skall svara för pensionskostnaderna i samma utsträckning som hittills. Den administrativa förenkling som eftersträvas förutsätter dock vissa schablonlösningar. Man måste därför också godta att kostnadsfördelningen i någon mån kan komma att förskjutas under de mycket långa tidsperioder som det blir fråga om.

Schablonlösningarna och deras betydelse beror i huvudsak på följande.

Å ena sidan skulle ett litet antal personer komma att lämna det område för vilket staten har pensionskostnadsansvar enligt reglerna för den personliga pensionsrätten, om det nuvarande systemet bibehålls. Detta kan bero på t. ex. omorganisationer eller individuella överflyttningar oberoende av organisatoriska ändringar. Om en arbetstagare lämnar det berörda området, medför det vid nuvarande system att statens kostnader minskar. Efter omläggningen kan dessa arbetstagare inte skiljas från de andra utan att administrationen betungas på ett orimligt sätt. Staten bör alltså efter omläggningen bekosta pensioneringen också för dem som inte är kvar inom området för den dittillsvarande personliga pensionsrätten.

Å andra sidan faller statens sjukpensionskostnader för tiden fram till pensionsåldern bort efter omläggningen. Det hänger samman med att motsvarande förmåner enligt det kommunala systemet baseras på avtalsgruppsjukförsäkring (AGS-KL) som de kommunala huvudmännen måste finansiera genom särskilda avgifter vilka inte lämpligen kan påföras staten.

Att närmare uppskatta de två nämnda kostnadsposterna är omöjligt, eftersom utfallet påverkas av en rad ovissa faktorer under kommande årtionden. En bedömning måste därför till stor del grundas på den utveckling som har ägt rum sedan början av 1960-talet, i den mån det kan ske med hjälp av material som är tillgängligt utan mera tidsödande och kostnadskrävande undersökningar. Vid de överslagsberäkningar och överväganden som gjorts med hjälp härav har man i den tjänstemannagrupp med företrädare för staten och kommunerna som har arbetat med problemet funnit den bedömningen rimlig att de två kostnadsposterna i stora drag balanserar varandra. Den avsedda omläggningen

kan alltså ske på ett administrativt fördelaktigt sätt utan att kostnaderna i princip fördelas annorlunda mellan staten och kommunerna.

För min del ser jag omläggningen som ett inslag i fullföljandet av den principiella uppdelning mellan stat och kommun av pensionskostnadsansvaret för kommunalanställda som beslutades i början av 1960-talet. Det är enligt min mening naturligt och önskvärt att man genomför administrativa förenklingar på detta område, särskilt som dessa kan påräknas komma för pensionsverkets del att medföra minskat arbete och därmed också minskat personalbehov. Jag finner också att resultatet av de utförda undersökningarna gör det sannolikt att kostnadsfördelningen mellan stat och kommun inte påverkas i nämnvärd mån genom de avsedda schablonlösningarna. Av dessa skäl förordar jag en omläggning av pensioneringen för den berörda personalen i huvudsak enligt de riktlinjer som jag har dragit upp i det föregående.

Enligt vad jag erfarit kan kommunförbunden påräknas rekommendera landstingen och kommunerna att medverka till den omläggning av pensioneringen som jag nu har förordat.

Det kan befinnas vara fördelaktigt att göra motsvarande omläggning på närliggande områden. Jag syftar härvid främst på de områden där kommun har ett avgörande inflytande på verksamheten eller där verksamheten är av sådant slag att den annars skulle ankomma på kommunen. Regeringen bör besluta härom efter samråd med berörd huvudman.

Den omläggning av pensioneringen för kommunalanställda som avses här torde böra genomföras den 1 juli 1976.

Regeringen bör utverka riksdagens bemyndigande att utfärda de föreskrifter som behövs för att genomföra vad jag nu har förordat.

II Ändrade bestämmelser om pension åt förordnandetjänstemän

Den som innehar tjänst med förordnande för bestämd tid (förordnandetjänsteman) har enligt 11 § 1 mom. fjärde stycket statens allmänna tjänstepensionsreglemente (1959: 287 — SPR) rätt till förtidspension, om hans förordnande utlöper och av annan anledning än hans egen önskan inte förnyas. Entledigas sådan tjänsteman på egen begäran före förordnandetidens utgång, kan han av regeringen förklaras berättigad till förtidspension om hans avgång anses önskvärd från allmän synpunkt. I dessa fall utgår förtidspension från pensioneringsperiodens nedre gräns/pensionsåldern eller, om regeringen medger det, från tidigare tidpunkt.

Några särbestämmelser utöver dem som nämns i föregående stycke

gäller inte för militär förordnandetjänst eller förordnandetjänst som avses i tjänsteförteckningsavtal för undervisningsområdet. För annan förordnandetjänst däremot tillämpas de tillägg till eller undantag från SPR som föreskrivs i förordnandepensionskungörelsen (1959: 288).

Den mest betydelsefulla skillnaden är att rätt till genast börjande egenpension — förordnandepension — inträder inte bara när förordnandetjänstemannen uppfyller förutsättningarna för ålders-, sjuk- eller förtidspension enligt SPR utan också på vissa villkor när förordnandet utlöper efter minst 12 års förordnande i följd och på tjänstemannens egen begäran inte följs av nytt förordnande.

En annan väsentlig skillnad är att det — som framgår av andra punkten första stycket förordnandepensionskungörelsens föreskrifter till 12 § SPR — för hel förordnandepension i princip krävs endast 12 års anställning. Vid bestämmande av pensionens belopp beaktas emellertid bara tid varunder tjänstemannen fortlöpande innehaft förordnandetjänst.

Förordnandepensions belopp minskar med högst 15 % om förordnandetiden understiger 12 år. Enligt fjärde punkten förordnandepensionskungörelsens föreskrifter till 12 § SPR gäller dessutom en garantiregel som tillämpas främst när tjänsteman har avkortad pension och vid tillträdet av förordnandetjänsten innehade annan pensionsberättigande statlig tjänst. Förordnandepensionens belopp får då inte understiga ett belopp som är på visst sätt beroende av vad som skulle ha utgått i pension om tjänstemannen behållit den tidigare tjänsten.

En särskild minskningsregel gäller enligt andra punkten första stycket b förordnandepensionskungörelsens föreskrifter till 12 § SPR för förordnandetjänsteman vars anställning upphör på hans egen önskan, om han har minst 12 men inte 18 förordnandeår och inte har uppnått 55 års ålder. Enligt den regeln minskas pensionens belopp med en sjättedel — dock sammanlagt högst tre sjättedelar — för varje påbörjad femårsperiod varmed tjänstemannens levnadsålder understiger 55 år.

Föredraganden

De pensionsbestämmelser som gäller för förordnandetjänsteman har visat sig inte alltid vara helt ändamålsenliga i praktiken. Det finns därför skäl att överväga vissa jämkningar.

Bestämmelsen i 11 § 1 mom. fjärde stycket SPR hör till dem som bör jämkas. Enligt den bestämmelsen har regeringen möjlighet att under viss förutsättning besluta om förtidspension åt förordnandetjänsteman som entledigas på egen begäran före förordnandetidens utgång. Det synes mig naturligt att motsvarande får gälla förordnandetjänsteman, vars förordnande utlöper och på hans egen begäran inte följs av ett nytt. Regeringen bör därför medges att besluta om förtidspension i dessa fall.

Ett sådant medgivande medför att detsamma kommer att gälla då förordnandepensionskungörelsen är tillämplig.

Den garantiregel som finns intagen i fjärde punkten förordnandepensionskungörelsens föreskrifter till 12 § SPR gäller bara när den tidigare tjänsten var förenad med statlig pensionsrätt. I vissa fall har det framstått som önskvärt att även kommunal tjänst som tjänstemannen innehade när han tillträdde förordnandetjänsten skall kunna beaktas för en höjning av förordnandepensions belopp. Med nuvarande bestämmelser är en sådan höjning inte möjlig. Jag förordar att garantiregeln får tillämpas också med en kommunal eller liknande anställning utan statlig pensionsrätt som bas. Regeringen bör få besluta härom med beaktande av omständigheterna i varje särskilt fall. Jag finner inte anledning att hemställa om motsvarande bemyndigande för icke-statliga anställningar av annat slag.

Med hänsyn till erfarenheterna vid den hittillsvarande tillämpningen finner jag också anledning att föreslå ändring av bestämmelserna i andra punkten b förordnandepensionskungörelsens föreskrifter till 12 § SPR. Enligt dessa bestämmelser skall förordnandepension under vissa förutsättningar beräknas till lägre belopp än eljest när anställningen upphör på tjänstemannens egen begäran. För att denna bestämmelse skall få tillämpas krävs att tjänstemannen har minst 12 förordnandeår. I undantagsfall kan regeringen emellertid numera besluta om förordnandepension åt tjänsteman som slutar sin anställning på egen begäran och då har innehaft förordnandetjänsten under kortare tid än 12 år. Jag förordar därför att den ifrågavarande bestämmelsen om beräkning av förordnandepensionens storlek skall gälla även om förordnandetiden understiger 12 år.

För att regeringen skall kunna genomföra vad jag nu har förordat förutsätts vissa ändringar i SPR och förordnandepensionskungörelsen. Regeringen bör utverka riksdagens bemyndigande att göra dessa ändringar.

III Ändrade pensionsbestämmelser för vissa teaterchefer m. fl.

Inledning

Kungl. Maj:t har genom beslut den 5 februari 1971 uppdragit åt f. d. generaldirektören Allan Broomé att utreda pensionsförhållandena m. m. för vissa teaterchefer. Uppdraget har avsett cheferna för Operan, Dramatiska teatern samt stadsteatrarna och därmed likställda teatrar (nu regionala och lokala teaterinstitutioner) ävensom direktören för Institutet för rikskonsorter. Broomé har i en promemoria den 20 mars 1972 redovisat resultatet av sin utredning.

Efter remiss har yttranden över promemorian avgivits av dåvarande teater- och musikrådet — efter hörande av huvudmännen för stads-teatrarna och därmed likställda teatrar — samt av Operan, Dramatiska teatern, Teatrarnas riksförbund, Institutet för rikskonserter, Svenska kommunförbundet och statens personalpensionsverk.

Nuvarande förhållanden

Cheferna för Operan och Dramatiska teatern liksom direktören för Institutet för rikskonserter utses av regeringen, de två förstnämnda för en tid av tre år och den sistnämnde för en tid av fem år. Cheferna för de regionala och lokala teatrarna anställs av teaterstyrelserna genom kontrakt som i allmänhet löper på tre år.

Statens allmänna tjänstepensionsreglemente (1959: 287 — SPR) är tillämpligt på anställning som chef för regional eller lokal teater och direktör för Institutet för rikskonserter. Sådan anställning är alltså för- enad med rätt till ålderspension, sjukpension och förtidspension enligt grunder som gäller för statsanställda i allmänhet.

För cheferna för Operan och Dramatiska teatern gäller SPR med de tillägg och undantag som föreskrivs i förordnandepensionskungörelsen (1959: 288). Sådan teaterchef har alltså rätt inte bara till förordnandepension som motsvarar ålders-, sjuk- eller förtidspension utan normalt också till förordnandepension vid frivillig avgång efter minst 12 års oavbrutet innehav av en eller flera förordnandetjänster.

Utredningsmannens förslag

Utredningsmannen framhåller att teaterchefer i mycket stor utsträckning rekryteras bland personal inom teaterområdet. Det är särskilt vanligt att regissör eller skådespelare/sångare utses till teaterchef.

Utredningsmannen framhåller vidare att tjänsten som chef för en teater är mycket särpräglad med hänsyn till kravet på konstnärlig förnyelse. Ur teaterledningens synvinkel kan det vara av intresse att en och samma person inte är konstnärlig ledare under alltför lång tid. Teaterchefen kan också själv känna ett behov av att få nya impulser genom återgång till sitt tidigare yrke eller genom övergång till en annan teater. Också i övrigt innebär tjänsten ett påfrestande, ansvarsfullt och ömtåligt arbete.

Utredningsmannen förordar vissa avsteg från gällande pensionsbestämmelser för teaterchefer. Mot bakgrund av de ganska goda möjligheterna att bereda andra inkomstbringande arbeten åt den som avgår från teaterchefstjänst anser han det dock inte befogat att föreslå en för den enskilde så förmånlig anordning som förordnandepension.

Utredningsmannen erinrar om de särskilda anställnings- och pensionsvillkor som gäller för bl. a. professorer vid konsthögskolan och musikhögskolan. Innehavare av sådan tjänst förordnas för begränsad tid.

Dylikt förordnande får alltså inte förnyas. Han har rätt till ett särskilt slags förtidspension, om förordnandet har varat i minst tio år. Enligt utredningsmannen är det kravet på konstnärlig förnyelse som motiverar dessa särskilda villkor. Under hänvisning härtill föreslår utredningsmannen att också teaterchef bör få rätt till särskild förtidspension. Härför bör dock förutsättas minst 12 års tjänst som teaterchef. Förtidspensionen bör alltid utgå först från pensioneringsperiodens nedre gräns. Tjänst-åldern för hel sådan pension bör fastställas till 12 år.

Utredningsmannen föreslår vidare en viss inkomstgaranti för teaterchef som avses att gälla under tiden från avgången tills förtidspension börjar utgå. På det kulturella området har för vissa fall skapats en särskild ekonomisk trygghet genom de konstnärsbelöningar (SFS 1964: 526) som utgår i den mån årsinkomsten understiger en viss nivå. Utredningsmannen anser att teaterchef som har rätt till uppskjuten förtidspension bör tillförsäkras en motsvarande garanti. Denna bör beräknas med utgångspunkt i förtidspensionens belopp.

Enligt utredningsmannen finns det ingen principiell skillnad mellan Operans och Dramatiska teaterns chefer och de övriga teatercheferna. Han anser därför att alla teaterchefer bör omfattas av de åtgärder som han föreslagit. Det nuvarande systemet med rätt till förordnandepension för chef för Operan eller Dramatiska teatern bör alltså hävas. Rätten till sådan pension bör dock fortfarande gälla för den som vid förslagens genomförande innehar sådan tjänst.

Direktören för Institutet för rikskonserter är enligt utredningsmannen närmast att likställa med en statlig verkschef. Samma pensionsbestämmelser som gäller för en sådan chef bör därför tillämpas på direktörstjänsten.

Remissyttrandena

Enligt *teater- och musikrådet* (TMR) finns det en rad kulturpolitiska skäl till att ge någon form av trygghet åt en person som lämnar sin konstnärliga tjänst för att under några år leda en teater. Utredningsmannens förslag innebär enligt TMR en god inkomsttrygghet. Däremot finner TMR det tveksamt om den kulturpolitiska effekten vid ett genomförande av förslagen blir den som avsetts och om det föreslagna systemet med förtidspension är det lämpligaste eftersom det tenderar att binda en person vid hans uppgift under ganska lång tid. Vad beträffar den konstnärliga förnyelsen betecknas det som lika viktigt att regissörer, scenografer, koreografer och musikchefer inte stannar alltför länge i sina anställningar. Pensionsfrågan bör därför lösas så, att klyftan mellan ledare och annan personal inte ökas.

Flertalet av *huvudmännen för de regionala och lokala teatrar* anser att förordnandepensionskungörelsen bör tillämpas också på tjänst som

chef för sådan teater. Samtidigt erinrar de om vikten av att bestämmelserna om samordning av lön och pension skärps.

Styrelserna för Operan och Dramatiska teatern påtalar att utredningsmannens förslag skulle försämra pensionsvillkoren väsentligt för dem som är chefer för dessa teatrar. De anser att nuvarande pensionsvillkor för de båda teatrarnas chefer bör behållas.

Styrelsen för Dramatiska teatern framhåller att minst 12 års förordnande i allmänhet förutsätts för rätt till förordnandepension vid frivillig avgång. Önskar en teaterchef av subjektiva skäl lämna sin tjänst tidigare, har han alltså normalt inte rätt till förordnandepension. En sådan begränsning framstår som stötande när det gäller en chef av det slag som här avses. Styrelsen förordar därför en sådan ändring av pensionsbestämmelserna att den som avgår frivilligt skall få rätt till förordnandepension oavsett hur länge han varit förordnad. Vidare föreslås att det skall räcka med sex års anställning för hel pension.

Enligt *Teatrarnas riksförbund* har det nu gällande pensionssystemet för teaterchefer inneburit att hänsynen till teaterchefernas ekonomiska villkor i vissa fall kan ha hindrat en nödvändig konstnärlig förnyelse. Det ligger i teatrarnas intresse som arbetsgivare att kunna byta chef enbart med beaktande av kraven på en förnyelse av detta slag. Man skall därför inte behöva förhandla om pension åt en avgående teaterchef. Mot denna bakgrund är det synnerligen tveksamt om utredningsmannens förslag är bättre än nuvarande system när det gäller att ge teatercheferna en så tryggad ställning som det är rimligt. Enligt riksförbundet täcker inte förslaget det allmännas berättigade intresse av ökad nyrekrytering till de aktuella tjänsterna.

I övrigt kritiserar riksförbundet utredningsmannens förslag om intjänandetid. Förbundet anser att 12 år är en orimligt lång tid som villkor för förtidspension. Förbundet uttalar vidare att de s. k. konstnärsbelöningarna till sin karaktär är en kombination av utmärkelser och nådevedermålen. De anses därför knappast höra hemma i ett modernt, trygghetsskapande och oantastligt pensionssystem.

Ett system som innebär rätt till förordnandepension för teaterchef efter sex års tjänst och till hel sådan pension efter 12 år finner riksförbundet realistiskt med hänsyn till yrkets krav. Ett sådant system synes inte komma att öka det allmännas kostnader i egentlig mening. Man bör överväga en samordning mellan löner och pensioner för att teatercheferna skall kunna behålla extra inkomster som tillägg till pensionerna. Härigenom skulle de kunna nå exempelvis den tidigare lönenivån.

Enligt *Svenska kommunförbundet* måste det ses som ett allmänt intresse att teaterchefernas anställningsvillkor utformas med sikte på att både kunna underlätta rekryteringen och förnya verksamheten konstnärligt. Av väsentlig betydelse är att anställningstiden kan begränsas och att den begränsning av anställningstryggheten som detta innebär

kompenieras genom ökade möjligheter till pension. Förbundet anser att en sådan ordning bäst förverkligas genom att förordnandepensionskungörelsen tillämpas på tjänsterna som teaterchef.

Enligt styrelsen för *Institutet för rikskonserter* kräver tjänsten som direktör för institutet inte bara administrativt ansvar utan också känsla för ständig konstnärlig förnyelse. Styrelsen ansluter sig till utredningsmannens förslag att förordnandepensionskungörelsens bestämmelser tillämpas på direktörstjänsten. Med hänsyn till förordnandetidens indelning i femårsperioder bör det emellertid inte krävas mer än tio års tjänstgöring för rätt till förordnandepension.

Statens personalpensionsverk förklarar sig inte ha någon principiell erinran mot utredningsmannens förslag och biträder alltså förslaget att teaterchef skall ha rätt till förtidspension om han innehaft förordnande som teaterchef under minst 12 år. Detta krav förutsättes gälla sammanhängande tid.

Enligt vad pensionsverket vidare anför har en teaterchef som regel hittills kunnat tjäna in ett betydligt större antal tjänstår än 12 emedan han som regel räknar tjänstår också för tid innan han tillträder tjänsten. Under sådana förhållanden anser pensionsverket det motiverat med en högre tjänstålder för hel pension än 12 år. Det synes verket naturligt och lämpligt att kräva samma antal tjänstår för hel pension — 25 år — för teatercheferna som för konst- och musikhögskoleprofessorerna.

Föredraganden

En särskilt reglerad pensionsrätt i fråga om tjänster som chef för regional eller lokal teater kan ses som ett led i de pågående kulturpolitiska åtgärderna att främja en önskvärd konstnärlig och kulturell förnyelse inom denna teaterverksamhet.

En sådan förnyelse synes i flertalet fall förutsätta att en och samma person inte tjänstgör som teaterchef under alltför lång tid.

En särskilt tillkallad utredningsman har föreslagit vissa avsteg från gällande pensionsbestämmelser för vissa teaterchefer. En sådan ordning skulle främja den förnyelse som eftersträvas.

Jag delar utredningsmannens och remissinstansernas uppfattning att pensionsbestämmelserna för tjänster som teaterchef bör vara utformade så att de underlättar personbyten. Detta bör gälla inte bara när ett personbyte är i teaterledningens intresse utan i vissa fall också när avgången föranleds av att teaterchefen själv önskar en förändrad arbetsituation. Pensionsbestämmelserna bör följaktligen, oberoende av avgångsanledningen, ge möjlighet till ekonomisk trygghet för en teaterchef som avgår ur tjänst före den tidpunkt då han har rätt till ålderspension.

Framst mot bakgrund av det berörda önskemålet om bättre möjligheter till förnyelse på teaterchefsposterna anser jag att de pensionsbestämmelser som nu tillämpas för tjänsterna som chef för regional eller

lokal teater inte är ändamålsenliga. Detta gäller särskilt bestämmelserna om ålderspension. Att ställa principiellt krav på tjänstgöring till 65 års ålder för rätt till pension synes mindre lämpligt.

De nuvarande pensionsbestämmelserna bör därför ändras. Jag finner inte skäl förslå förordnandepensionsrätt för tjänst som chef för teater som avses här. I stället förordar jag, i principiell anslutning till utredningsmannens förslag, att innehavare av sådan tjänst skall ha rätt till förtidspension om han avgår före 60 års ålder efter att ha tjänstgjort som teaterchef minst tre år. Förtidspensionen bör utgå från 60 års ålder och även under tid dessförinnan, om han då har rätt till förtidspension eller sjukbidrag enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring. Pensionen bör grundas enbart på tiden för innehav av tjänst som teaterchef. För hel pension bör förutsättas att sådan tjänst har innehafts under minst 12 år.

Man måste räkna med att anställningen som teaterchef kan upphöra redan långt före normal ålder för avgång med pension. Den nya pensioneringen bör därför kunna ge trygghet också under tiden mellan avgången och den tidpunkt då förtidspensionen börjar utgå. Behovet av sådan trygghet är särskilt framträdande när utsikterna till en ny tjänst ter sig osäkra eller när en påräknad arbetsinkomst efter avgången väntas bli betydligt lägre än lönen i teaterchefstjänsten. Mot bakgrund härav förordar utredningsmannen en inkomstgaranti som väsentligen är baserad på hittillsvarande regler för konstnärsbelöningar. Detta förslag anser jag mig dock inte kunna biträda. Jag förordar i stället att rätten till förtidspension skall kunna inträda redan vid tidpunkten för teaterchefens avgång eller vid annan tidpunkt före 60 års ålder, allt efter vad som är motiverat med hänsyn till omständigheterna. Regeringen bör besluta härom.

Övergår teaterchef efter förordnandetidens utgång till tjänst som operasångare, skådespelare eller regissör och blir han kvar där under sin återstående yrkesverksamma tid, torde det normalt inte behövas särskilda pensionsregler för honom. Enligt gällande regler för medeltalsberäkning vid bestämning av pensionsunderlag torde i sådant fall lönen som teaterchef i allmänhet komma att leda till högre underlag. Jag förordar emellertid en ordning som medför att lönen som teaterchef blir av större betydelse vid pensionsbestämningen. Pensionslön för tjänst som teaterchef bör i enlighet härmed beaktas med det belopp som gäller för lönegraden vid hans avgång från den tjänsten oavsett vilken tjänst han tillträder senare.

Vid bifall till de förslag jag nu har lagt fram kommer förtidsavgången teaterchef som innehar annan tjänst med pensionsrätt enligt SPR vid pensioneringsperiodens nedre gräns att bli berättigad till pension både för den nya tjänsten och för tjänsten som teaterchef, av vilka endast den större av pensionerna kommer att utgå.

Annan pensionsförmån på grund av innehav av teaterchefstjänst än förtidspension bör som hittills bestämmas med direkt tillämpning av reglerna i SPR. I analogi med vad som gäller för bl. a. regissör bör pensioneringsperiod I tillämpas på teaterchef i stället för nuvarande period III.

I likhet med utredningsmannen finner jag inte skäl för en särskild reglering av pensionsvillkoren för cheferna för Operan och Dramatiska teatern, vilkas rätt till pension nu regleras i förordnandepensionskungörelsen. Jag förordar alltså att mina förslag får gälla också dessa teaterchefer. Denna ändring bör dock inte gälla den som vid förslagets genomförande redan förordnats att inneha tjänst som chef för någon av dessa teatrar.

Utredningsmannen har inte haft i uppdrag att utreda pensionsförhållandena för tjänsten som chef för riksteatern. Det synes emellertid lämpligt att aktualisera den pensionsfrågan i detta sammanhang. Enligt min mening bör samma pensionsbestämmelser gälla för den tjänsten som för övriga tjänster som teaterchef. Den förordade pensionsregleringen bör alltså gälla också tjänsten som chef för riksteatern.

Utredningsmannen har föreslagit att förordnandepensionskungörelsen skall tillämpas på tjänsten som chef för Institutet för rikskonserter. Detta förslag anser jag mig inte kunna biträda. Den pensionsreglering som jag i det föregående har förordat för teatercheferna bör gälla även denna tjänst.

Vissa ändringar i bilagan till SPR och i förordnandepensionskungörelsen behövs för att genomföra vad jag nu har förordat. Regeringen bör inhämta riksdagens bemyndigande att göra dessa ändringar.

IV Ordnande av pensionering för personal vid musikteatern i Umeå

Stiftelsen Västerbottensteatern bildades år 1974 enligt ett avtal mellan Västerbottens läns landsting samt Umeå och Skellefteå kommuner. Stiftelsen är huvudman för musikteatern i Umeå. Den räknar med att ta över huvudmannaskapet även för Svenska riksteaterns regionensemble i Skellefteå.

Till musikteatern i Umeå utgår statsbidrag från åttonde huvudtitelns anslag till bidrag till regionala och lokala teater-, dans- och musikinstitutioner. Bidragets belopp är 826 040 kr. för budgetåret 1975/76.

Vid musikteatern i Umeå finns det f. n. elva fast anställda arbetstagare, av vilka flertalet arbetar på heltid. Dessutom finns ett antal korttidsanställda. Regionensemblen i Skellefteå har tretton arbetstagare med fast anställning.

Löneförmånerna för personalen vid musikteatern i Umeå regleras enligt de avtal mellan Teatrarnas riksförbund och Svenska teaterförbundet som också gäller för andra teatrar av samma slag. Teaterchefens

anställningsvillkor regleras genom ett särskilt avtal. Teatern har inte iklätt sig några pensionsförpliktelser mot personalen. Statens allmänna tjänstepensionsreglemente (1959: 287 — SPR) gäller för personalen vid regionensemblen i Skellefteå.

Styrelsen för stiftelsen Västerbottensteatern har i skrivelse den 16 oktober 1974 anhållit att personalen vid musikteatern i Umeå ansluts till den statliga tjänstepensioneringen.

Statens personalpensionsverk framhåller i yttrande den 28 november 1974 att det med hänsyn till storleken och utformningen av det statsbidrag som teatern uppbär finns förutsättningar för att staten skall medverka vid pensioneringen av de anställda. Pensionsverket tillstyrker att de inordnas i SPR-pensioneringen enligt samma grunder som gäller för övriga teatrar av detta slag.

Föredraganden

Verksamheten vid musikteatern i Umeå finansieras på samma sätt som verksamheten vid andra liknande teatrar. Med hänsyn härtill finner jag det naturligt att teaterns personal får sin pensionsfråga löst på samma sätt som personalen vid dessa teatrar. Härigenom tillgodoses också önskemålet om ett för alla sådana teatrar enhetligt pensionssystem. En sådan lösning skulle också förbättra Umeåteaterns möjligheter att vid anställande av personal hävda sig i konkurrens med andra teatrar.

Jag förordar att personalen vid musikteatern i Umeå ansluts till den i SPR innefattade avgiftspensioneringen på samma villkor som gäller för personalen vid andra teatrar av samma slag.

Anslutningen bör gälla för tid fr. o. m. den 1 juli 1976. Reglementets tillämpning på korttidsanställd personal bör tills vidare vara beroende av regeringens prövning.

Viss ändring i bilagan till SPR behövs för att genomföra förslaget. Regeringen bör inhämta riksdagens bemyndigande att göra denna ändring.

V Upphävande av vissa inskränkningar i rätten att uppbära livränta enligt äldre pensionsbestämmelser

Med tillkomsten av 1934 års allmänna tjänstepensionsreglemente (1934: 442 — civila tjänstepensionsreglementet) infördes rätt till uppskjuten livränta (ålderslivränta) för tjänsteman som avgick i förtid utan rätt till pension. Enligt detta reglemente skulle tjänsteman i nära anslutning till sin avgång få ett skriftligt bevis (livräntebevis) om livränterätten och livräntans belopp. Livräntan utbetalas efter anmälan från den förmånsberättigade.

Enligt 1941 års allmänna tjänstepensionsreglemente (1941: 1108) gäller andra regler för ålderslivräntans fastställande och utbetalning. I regel

fastställs livräntan först när det är aktuellt att betala ut den och först då får den förmånsberättigade sitt livräntebevis. Utbetalning sker först efter ansökan. Om ansökningen kommer in till pensionsmyndigheten efter den tidpunkt, från vilken livräntan kan börja utgå, betalas den inte ut för längre tid tillbaka än sex månader före den månad, under vilken ansökningen har gjorts. Samma regler gäller enligt de andra pensionsreglementen som kom till under 1940-talet eller i början på 1950-talet.

I det nu gällande allmänna statliga pensionsavtalet, vilket grundas på statens allmänna tjänstepensionsreglemente (1959: 287 — SPR), begränsas inte rätten till retroaktiv utbetalning av ålderslivränta på motsvarande sätt. Det är särskilt föreskrivet att tjänsteman som är understad sådant avtal skall få livräntebevis i nära anslutning till avgången.

Föredraganden

Avgångna arbetstagare med rätt till uppskjuten ålderslivränta enligt pensionsreglementen, som har trätt i kraft under 1940-talet eller i början på 1950-talet, har som regel inte fått någon handling som dokumenterar denna rätt eller meddelande var och när de skall ansöka om sådan förmån. En ansökan som har kommit in för sent medför förlust av rätten till livränta för den tid som sträcker sig längre tillbaka än sex månader före ansökningsmånaden.

Ett antal personer går alltså miste om livränta för viss tid på grund av dessa bestämmelser. Detta är inte tillfredsställande mot bakgrund av att det allmänna pensionsavtal som nu gäller för statens tjänstemän inte begränsar rätten till förfallna livräntebelopp annorlunda än enligt de allmänna reglerna om tioårig preskription. De berörda begränsningarna i rätten till ålderslivränta i de pensionsreglementen som avses här bör därför inte tillämpas längre.

Enligt samma reglementen gäller en begränsande regel i fråga om rätten att få ut förfallna belopp av den förmån — förtidslivränta — som träder i stället för ålderslivränta när den livränteberättigade före 65 års ålder blir varaktigt oförmögen till arbete och därför får rätt till folkpension. Förtidslivränta betalas sålunda inte ut för längre tid tillbaka än fr. o. m. den månad, under vilken den förmånsberättigade ansöker om livränta.

Enligt berörda reglementen beräknas emellertid förtidslivräntans belopp enligt försäkringstekniska grunder. Dess kapitalvärde blir därför inte lägre om livräntan betalas ut från senare tidpunkt än den då livräntan tidigast kunnat börja utgå. Ändå finner jag det lämpligt från olika synpunkter att också förtidslivräntan retroaktivt får betalas ut utan den begränsning beträffande förfluten tid som följer av de berörda reglementsbestämmelserna. Dessa bör alltså inte längre tillämpas.

De förslag som jag nu har lagt fram bör genomföras den 1 juli 1976.

Regeringen bör utverka riksdagens bemyndigande att utfärda de föreskrifter som förutsätts för att genomföra förslagen.

VI Ikraftträdande m. m.

Vad jag har förordat i det föregående bör träda i kraft den 1 juli 1976. Regeringen bör få utfärda de övergångsbestämmelser som kan behövas.

VII Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att bemyndiga regeringen att

1. utfärda de föreskrifter som behövs för att genomföra vad jag har förordat under I,
2. vidtaga ändringar i statens allmänna tjänstepensionsreglemente (1959: 287) och i förordnandepensionskungörelsen (1959: 288) enligt vad jag har förordat under II—IV,
3. upphäva vissa föreskrifter om inskränkningar i rätten att uppbära livränta enligt äldre pensionsbestämmelser enligt vad jag har förordat under V.

VIII Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Innehåll

I.	Överföring av viss personal med personlig statlig pensionsrätt till pensionering som administreras av kommuner och lands- ting	2
II.	Ändrade bestämmelser om pension åt förordnandetjänste- män	6
III.	Ändrade pensionsbestämmelser för vissa teaterchefer m. fl.	8
IV.	Ordnande av pensionering för personal vid musikteatern i Umeå	14
V.	Upphävande av vissa inskränkningar i rätten att uppbära liv- ränta enligt äldre pensionsbestämmelser	15
VI.	Ikraftträdande m. m.	17
VII.	Hemställan	17
VIII.	Beslut	17